

men og skændslen ved ens liv eller handlinger anvendes som en undskyldning der tillader undertrykkelsen eller det skjulte at fungere som afsløring: Nydelse og skyld skifter plads.⁸ Nu handler det om at mobilisere en undertrykkelse så man har en grund til at bekende, besøge en terapeut, sin læge, sin chef, sin kæreste, medierne. Vi bruger indirekte skammen til at retfærdiggøre vores eksistens. Vi bekender ikke fordi vi er undertrykt. Vi undertrykker og skjuler noget således at vi kan bekende. Skammen indtager en problematisk plads i det nydelsessyge teater af performance, narcissisme og mindreværd.

«Skammen ved at være menneske, findes der nogen bedre begrundelse for at skrive?»

GILLES DELEUZE

SKAMMEN VISER OS AT SELV-FORHOLDET er menneskets grundlag, netop selv-forholdet gør skammen til tankens ven.

I den græske og romerske etiks krav om selvrefleksion er skammen tankens og etikens yderste ven. *Den er det grænsebegreb der afslører om vi endnu er i besiddelse af en indre frihed der bærer tankens etos med sig.* Den indre frihed får sine lysvirkninger fra konfrontationen med disse mere problematiske impulser mærket af magtesløshed og skam. Ikke mindst romeren måtte konfrontere sin kropslighed, sine lyster, sit begær.

Omringer af en stigende grad om performance, synlighed og nytale mærker man vulgariseringen og banaliseringen af vores sociale relationer. Vi behøver kun at kradsie i overfladen før vi bliver klar over vores egen magtesløshed til at blive lyttet på, blive taget alvorlig. I den forstand føler man den dagligt, afmagten, ikke mindst i form af en stigende stupiditet, også ens egen stupiditet. Det er fra denne impuls at skammen henter sin kraft og får os til at skrive, tænke.

En af forfatterens vigtigste opgaver er at konfrontere de kræfter som han ikke umiddelbart kan identificere sig med, sørge for at trænge ind i det som han ikke bryder sig om, hverken hos sig selv eller den anden: skammen, perversiteten, galskaben. Al stor litteratur gør dette. Kun sådan kan den politiske stemme vende tilbage, ikke som et moralsk bud, men som en tankekraft der viser fornedrelsen, vulgariseringen og dumheden som har sat demokratiet og de menneskelige fællesskaber under pres. Når disse skammens affekter og impulser bliver synlige som en forlængelse af mennesket, bliver de intense, fordi de mister deres ideologiske og transcendent dimensioner ved at forbindes til den mere verdslige præmis kaldet mennesket, et splittet og udsat menneske der må eksperimentere sig frem i mødet med den anden.

Hvis mennesket er betingelse for skammen, er skammen hverken religiøs eller ideologisk, men snarere den skændsel som Hannah Arendt kaldte «simpel tankeløshed». Skal man bruge skammen som kritisk benzin for tanken foreslår Deleuze og Guattari at man imiterer dyrets gestikker, fordi «tanken selv er somme tider nærmere et dyr der dør end et levende, selv demokratisk, menneske».⁹ Kafka har gjort dette til sin strategi, da det er blandt dyrene og de der er tættest forbundet med dem, at tankens ven og eftertankens kraft henter en kraft og en overraskende synsvinkel. Dyrene er på subtil vis spundet ind i en forvandlingsproces, der på én gang fjerner dem fra hvad der opfattes som det menneskelige, samtidig med, at afstanden fra menneskeverdenen producerer disse andre-styrede impulser der undersøger det menneskeligt mulige. Dyret tilbyder et sprog til afmægtigheden som magtens mennesker ikke er i stand til at få øje på hos sig selv.¹⁰ Walter Benjamin har kaldt disse Kafkas dyreskabninger for «de ufærdige».¹¹ Kafka har set at mennesket er blevet fremmed for sine gestus, der hvor man er bærer af en etos og en verden. «Kafka fratager menneskets gebærde dens faste støttepiller,» skriver Benjamin.¹²

I KAFKAS «FORVANDLINGEN» ser vi hvordan de ikke-menneskelige kræfter arbejder i mennesket. Da den unge Gregor Samsa vågner en morgen forvandlet til et kryb, går de menneskelige egenskaber gradvist tabt. Jo længere væk han er fra sin «menneskelighed» jo stærkere virker hans tankekraft. Mod slutningen nærmest fortabt og aldeles fremmed overfor sin menneskelighed bevæges han dybt af sin søsters violinspil. Selv funderer han over hvorfor han

nu bevæges så voldsomt af at en «længselsfuld ventende ukendt næring viste sig for ham».¹³

Som læser funderer jeg over hvorfor menneskene i Kafkas forfatterskab sjældent affekteres i samme grad som Gregor, på trods af at evnen til følelsesmæssigt at blive berørt, udgør et for mennesket særegent kendetegn. Dyrene eller de muterende væsner kaldet «de ufærdige» (som også går under navnet de «defekte» jf. Benjamin) lader sig tit påvirke af en gestus, et optrin, et musikstykke. Derimod irriteres og frastødes de «hele» mennesker, og her tænkes i særdeleshed på hovedpersonerne i *Processen*, *Slottet* og *Amerika*. At personerne betragter musik, dans, kropslighed og gestiske udbrud med mistro, skyldes at de allerede er udpegede og derfor fanget mellem to verdener: den overjordiske (transcendente) hvorfra udpegningen finder sted og den jordiske (immanente), den tomme lovs verden, skammens, fornedrelsens og gestikkens verden.

Dyrene og de defekte evner stadig at blive affekteret da de befinder sig i denne verdens immanens, hvor gestikkerne, sangen, lydene og musikken endnu ikke har mistet sin uskyld og egenartede væsen. Ved den defekte afvikling af det menneskelige indfinder sig en anden autoritet, der på én gang river de falske normer ned samtidig med at andre betingelser for det at erfare tager form.

I novellen «En hunds forskning» beskriver Kafka den begivenhed, der fandt sted i barndommen til hovedkarakteren (en hund) – en begivenhed der flædede hundens verdensbillede i stykker, i en gestus så stærk at hunden var overbevist om at dette blev hans endeligt. Begivenheden er foranlediget af syv musicerende hunde, der pludselig kommer frem «af et eller andet mørke mens de frembragte en frygtelig larm», en larm der samtidig er den mest besnærende musik (gestussens tvetydighed).¹⁴ Denne på én gang uimodståelige og ødelæggende musik, strømmer på uforståelig vis ud af ingenting:

«[U]d af det tomme rum fortryllede de musikken. Alt var musik. Poterne, der blev løftet og sat ned, bestemte vendinger med hovedet, deres løb og deres hvile, de stillinger som de indtog i forhold til hinanden, de kædedansforbindelser som de indgik med hinanden når én for eksempel støttede sine forpoter på en andens ryg.»¹⁵

Kun i den tvetydige musik ligger håbets pant. Igenennem musikken lænkes hunden til sin skam, hvor den er overladt til de immanente inhumane og humane kræfters spil: «[M]usikken [tog] gradvis overhånd, greb formelig fat i en, rev en væk fra de virkelige, små hunde, og helt mod ens vilje, mens man strittede imod af alle kræfter, mens man hylede som om man blev udsat for smerte, kunne man ikke beskæftige sig med andet end med den musik, som kom fra alle sider, ovenfra, nedenfra, alle vegne fra, som omsluttede tilhøreren, overvældede, knugende, som hinsides tilhørers tilintetgørelse stadig næsten uhorligt blev ved med at blæse fanfarer så tæt på at det næsten var fjernet.»¹⁶

«Som en hund! Sagde han, det var, som om skammen skulle overleve ham.»

FRANZ KAFKA, PROCESSEN

SKAMMENS GESTUS runger ud af det rene ingenting og bryder med de gængse regler og normer. Hunden beundrer de musicerende hundes mod og deres brud på skammens moraliserende inderliggørelse. «Disse hunde forbrød sig mod loven. [...] de blottede sig og stillede hovmodigt deres blusel til skue», og bliver overvundet af den sønderlemmende musik.¹⁷ Den forskende hund ønsker ikke at belære de musicerende hunde om de faste konventioner, men holder derimod fast i fejltagelsen som den defekt der ryster erkendelsen og bringer den ind i nye baner, «men også selvom det var en fejltagelse, så har fejltagelsen en vis storslåethed, den er den eneste om så kun tilsyneladende virkelighed som jeg har reddet over i denne verden».¹⁸

Dyrets immanens giver os afmægtighedens sprog tilbage, det sprog som mennesket har mistet fordi gestikkerne er kommet under pres i en verden af spasmer, mekaniseret talemåde, nøgenhedens pornificering. «Skammens etik» hos Kafka tager form af en kaotisk tilstand der forvandler en kaotisk tilstand til en spirende lidenskab, der ikke længere inderliggøres, men som muliggør en ny form for indsigt og forståelse.

Skammen er tankens ven fordi den ikke refererer til en verden vi kan give en bestemt form, men til begivenheder hvorigenennem et ubestemt liv uomærligt passerer. Denne ubestemthed giver etikken sin almenhed, da den ikke peger på partikulære væsener, men på den singulære akt hvori subjektet bliver bærer af skammen. At blive værdig

til sådanne begivenheder – altså at være etisk – hvor gruppevækkende og fornedrende de end må være, sker ved på aktiv vis i den eksperimenterende tanke (indenfor eksempelvis kunst og litteratur), at artikulere begivenhedens momentum, dens forvandling af verden, dens uindløselige rest, hvorved man kan åbne disse lag op for nye betydninger, og ikke forblive i en uendelig uproduktiv kontemplation, der efterlader os med et vanskeligt sår.

© norske LMD

1 Giorgio Agamben, *Nudities*, Stanford University Press, 2011, s. 66.

2 Agamben, *Nudities*, se over, s. 60.

3 Primo Levi, *Tøbruddet*, Gyldendal, København, 1991, s. 8.

4 Giorgio Agamben, *Remnants of Auschwitz. Witness and the Archive*. Zone books, New York, 1999, s. 205.

5 Gilles Deleuze og Félix Guattari, *Hvad er filosofi?*, Gyldendal, København, 1996, s. 139.

6 Giorgio Agamben, *State of Exception*, The University of Chicago Press, 2005. Agamben udvikler her begrebet en retskraft uden tilstedeværelsen af en gældende lov. Der er tale om en retskraft der eksempelvis kommer til udtryk når politiet studere mistænkelige personer og deres gebærde i en visitationszone, hvor enhver potentielt er overladt til en vilkårlig retshåndhævelse.

7 Maurizio Lazzarato, «From Capital-Labour to Capital-Life», *Ephemeraweb.org*, Vol. 4(3), august 2004, s. 191.

8 Chloë Taylor, *The Culture of Confession from Augustine to Foucault*. Routledge, London, 2009, kap. 4.

9 Gilles Deleuze og Félix Guattari, se over, s. 141.

10 Giorgio Agamben, *Nudities*, se over, s. 44.

11 Walter Benjamin, «Franz Kafka – Til tiårsdagen for hans død», *Fortælleren og andre essays*, Gyldendal, København, 1996, s. 100.

12 Walter Benjamin, se over s. 100.

13 Franz Kafka, «Forvandlingen», *Fortællinger*, Gyldendal, København, 2008, s. 116.

14 Franz Kafka, «En hunds forskning», *Fortællinger*, Gyldendal, København, 2008, s. 310, 313. Tak til Kristian Bondo Hansen for at have gjort mig opmærksom på denne novelle hos Kafka

15 Franz Kafka, «En hunds forskning», se over, s. 311.

16 Franz Kafka, «En hunds forskning», se over, s. 312.

17 Franz Kafka, «En hunds forskning», se over, s. 339.

18 Franz Kafka, «En hunds forskning», se over, s. 339.

Større innsikt
i konfliktene, politikken,
tenkningen, begrepene,
skriftene og bildene som former
verden. Norske Le Monde
diplomatique gir deg en unik
kosmopolitisk tilgang til den
grundigste journalistikken, de
skarpeste tankene og de dristige
perspektivene.

Få norske
Le Monde diplomatique
i posten for **99,- i kvartalet**

Bestill på www.lmd.no eller send
e-post til abo@lmd.no